
ÁLLANDÓ PARTNER NÉLKÜL EURÓPÁBAN

Utasi Ágnes

BOMLÁS, KÖTÉS, PARTNERCSERE

Az elmúlt évtizedekben gyakorivá vált kapcsolati bomlás-változás atomizáló hatásának szembetűnő következménye az állandó partner nélkül élők magas aránya. *Állandó partner nélküli egyedülállók a korábbi társadalmakban is jelentős arányban voltak, ám a nagyipari civilizációt megelőzően többségük gazdaságilag kiszolgáltatottan, többnyire nem egyedül élt, nem volt önálló lakása, nem saját háztartásban lakott, inkább rokoni családban vagy állami, esetleg egyházi intézményben élte életét.*

A ma állandó partner nélkül élő nők élete jelentősen eltér a modernizációt megelőző idők egyedülállóinak életétől. Jogi és gazdasági függetlenségük, iskolázottságuk növekedett az elmúlt évtizedekben, oldódtak az irántuk táplált előítéletek. Bár az élet számos területén ma sincs emancipáció, a férfiak és a nők esélyei jelentősen közeledtek egymáshoz, egyebek között az állandó partnerkapcsolat nélküli, önálló életre is (Pongrácz Tiborné 2005; Sas H. 1988).

A folyamat jól érzékelhető. Két évtizeddel ezelőtt főként csak a jól képzett, jó jövedelemmel, önálló lakással rendelkező fiatalok adtak maguknak mind több időt az „igazi” felkutatásához – hosszabb ideig válogattak a lehetséges partnerek között –, nem kényszerültek „idő előtt” megkötni a számukra nem vonzó házasságot, élettársi köteleket csak azért, hogy környezetük ne tekintse őket vénlánynak vagy agglegénynek. Az utóbbi két évtizedben azonban mind jobban kitolódott az élettársi-házastársi kapcsolat megkötésének életkora. E folyamat első szembetűnő állomása a harmincas éveiben járó „szingli” megjelenése volt: többségük önálló egzisztenciával rendelkező, jól képzett, jó anyagi helyzetű, önálló lakásban élő, a munkaerőpiacon piacképes, főként nagyvárosi diplomás egyedülálló. Az állandó partner nélküliek expanzióját tapasztalva feltételezhető, hogy ők csak a

mintaadók voltak, életkörülményeik adta szabadabb, tágabb lehetőségekkel. Az azonban kétségtelen, hogy mára ezt a „mintát” – mint a modernizációs hatásokat, javakat általában – a szűkösebb létfeltételek között élők is átveszik. Ám az is igaz, hogy sokaknál a szabadság magányt, egyedüllétet, szegénységet eredményezve – mintegy bumeráng-hatásként – visszaüt.

A partner nélküli egyedülállók aránya tehát nem állt meg a jómódú, képzett harmincasoknál, a jelenség ma már a korcsoport túlnyomó többségére kiterjedt. *A partnerek gyors cserélődése, a fokozódó instabilitás*, az egyedülállók teljes népességen belüli egyre növekvő aránya kétségtelenül elsősorban a tradicionális gazdaság felbomlásának, a nagyipari termelés koncentrálódásának, a hagyományos házassági és szexuális értékpreferenciák háttérbe szorulásának és az individuális értékkövetés erősödésének a következménye. A nőknek ma a férfiakkal többnyire megegyező, esetenként magasabb aránya juthat kereső munkával önálló jövedelemhez, az egyetemek jelentős részében már több nő jut diplomához, mint férfi. A nőkre a férfiakkal megegyező formális jogok vonatkoznak. Gazdasági függetlenségük, fokozódó anyagi biztonságuk és a társadalom nőkre is kiterjesztett megengedő-elfogadó szexuális erkölcsi normái, értékei nyomán Európában növekedett az állandó partner nélkül élők aránya. Bár a a „szingli-léthez” gyakran hiányoznak a jóléti életfeltételek, az életforma kétségtelenül szinte mindenütt terjed (Pongrácz Tiborné–Spéder 2003).

ÁLLANDÓ PARTNER NÉLKÜLIEK EURÓPA EGYES ORSZÁGAIBAN

Az európai országokat szintetizáló reprezentatív minta szerint (ESS 2008, N = 56 324) minden korcsoportban meglehetősen magas az állandó partner nélkül élők aránya, s csökken a házasságban élőké. Sajátos, ambivalens társadalmi értékpreferenciát jelez, hogy miközben az európai országok többségében a meleg párok küzdenek partnerkapcsolatuk hivatalos házasságként történő elismeréséért, a hetero partnerek alig törődnek az állandó partnerkapcsolat hivatalos formáival: mind kevesebben kötnek házasságot, s még kevesebben jegyeztetik be kapcsolatukat hivatalos élettársi kötelékként. A házasságkötés ceremóniája – ha a házasságot egyáltalán megkötik – a hetero fiatalok körében egyre inkább csak protokolláris társasági eseménnyé redukálódik. Házasságkötésre sokszor csupán több éves együttélés, együtt lakás után, gyakran csak a közös gyermek megszületését követően kerül sor (Brown et al. 2006) A partnerkapcsolatokkal összefüggő társadalmi elvárások változásainak, a tradicionális szexuális erkölcsi normák lazulásának természetes következménye a „házasságon kívül született”

gyermekes évről évre növekvő aránya. Magyarországon a közelmúltban évtizedenként megduplázódott a házasságon kívül születettek aránya (1990 = 13%, 2001 = 26%, 2012 = 40%).

Az állandó partnerkapcsolat nélkül élők magas aránya ma általános jelenség az európai civilizációban. A teljes európai mintát országonként vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a jelentősen eltérő kulturális és vallási értékekkel, gyökerekkel rendelkező társadalmak között sincs nagy különbség. Az European Social Survey 2008-as felvételének huszonkilenc országában a minta 40,8%-a állandó partnerkapcsolat nélkülinek mondta magát. E mögött az átlag mögött persze létezik az egyes országok, társadalmak demográfiai-strukturális különbségeinek – így az állandó párkapcsolat nélküliek körében az életkori és nemi különbségeknek – hatása is. Jelentős társadalmak közötti eltérés azonban ritka: Csak három országban térnek el felfelé jelentős mértékben az átlagostól: a felvétel időpontjában a válaszadók mintegy fele mondta magát állandó partner nélkülinek Oroszországban (51,6%), Svájcban (49,9%) és Nagy-Britanniában (49,2%).

Két országban viszont – az előzőkkel szemben – az állandó partner nélküliek aránya jelentősen az európai átlag alatt van: Dániában (30,9%) és Törökországban (33,0%). Célszerű lenne behatóan vizsgálni az európai átlagtól jelentős eltérést mutató társadalmak, kultúrák jellegzetességeit: feltételezhető, hogy ezekben az országokban több olyan körülmény létezik, amelyek az átlagosnál erősebben stabilizálják a hagyományos partnerkapcsolatokat. Itt azonban az egyes országok sajátosságainak vizsgálatára nincs lehetőség.

Az adatok jelzik, hogy ma már nemcsak a jómódú, képzett harmincasok (30–39 évesek) körében magas az állandó partnerkapcsolat nélkül élők aránya; egyre inkább kiterjed a következő korcsoportokra is (Utasi 2005). Az első házasságkötés – amennyiben egyáltalán létrejön – átlagosan a nők húszas éveinek végére, a férfiak körében pedig a harmincas évek elejére tolodott. Európa legtöbb országában ezt a trendet találjuk.

Az állandó párkapcsolat nélkül élő harmincasok aránya a magyar részmintát az európai népesség átlagával összehasonlítva csak kis különbséget mutat. A korcsoportba tartozó partner nélküli nők aránya a magyar részmintában kicsit magasabb (30,4%), mint az európai korosztályi mintában (24,8%). Ám az is igaz, hogy az állandó partner nélküli harmincas nők legmagasabb arányát még így sem nálunk, hanem Svájcban, Nagy-Britanniában, Írországban és Oroszországban találjuk (36,5%-tól 39,2%-ig).

1. táblázat

Állandó párkapcsolatban és állandó párkapcsolat nélkül élők aránya Európa országaiban (ESS 2008, N = 56 321)

Ország	Párkapcsolatban élők	Párkapcsolat nélkül élők	Összesen
Belgium	62,2	37,8	100
Bulgária	63,2	36,8	100
Ciprus	65,5	34,5	100
Csehország	56,0	44,0	100
Dánia	69,1	30,9	100
Egyesült Királyság	50,8	49,2	100
Észtország	57,0	43,0	100
Finnország	62,5	37,5	100
Franciaország	60,8	39,2	100
Görögország	60,3	39,7	100
Hollandia	59,5	40,5	100
Horvátország	57,2	42,8	100
Írország	55,2	44,8	100
Izrael	62,7	37,3	100
Lengyelország	59,4	40,6	100
Lettország	54,2	45,8	100
Magyarország	57,5	42,5	100
Németország	63,5	36,5	100
Norvégia	64,4	35,6	100
Oroszország	48,4	51,6	100
Portugália	58,0	42,0	100
Románia	60,3	39,7	100
Spanyolország	61,0	39,0	100
Svájc	50,1	49,9	100
Svédország	63,4	36,6	100
Szlovákia	57,8	42,2	100
Szlovénia	59,8	40,2	100
Törökország	67,0	33,0	100
Ukrajna	52,8	47,2	100
Összesen	59,2	40,8	100

Forrás: Saját számítás, ESS 2008.

A „SZINGLI-LÉT” EXPANZIÓJA A HARMINCASOK KÖRÉBEN

Az európai mintában a harmincas férfiaknak is több mint negyede (28,3%) állandó partner nélkülinek vallotta magát, s ez szinte teljesen azonos a harmincas magyar férfiak körében mért aránnyal (29,8%). A nemzetközi minta országai között per-se itt is mutatkozik különbség: Svájcban és Horvátországban arányuk kiugróan magas (43–45%), Belgiumban, Dániában és Törökországban viszont feltűnően alacsony (16,7%–17,5%). Az egyedülálló harmincas férfiak magas arányával kitűnő országok, társadalmak egy részében az átlagosnál nagyobb modernizációs jólétet és individualizálódást valószínűsíthetünk, míg ott, ahol az állandó partner nélküli férfiak aránya alacsony, azt feltételezzük, hogy az erős individualizálódás és modernizációs jólét ellenére fennmaradt hagyományok és családi gazdaság készíteti arra a fiatal férfiakat, hogy „időben” stabil párkapcsolatot kössenek (Dánia). Ismét másutt (Törökország) a relatív szegénység, a modernizációs késés és a hagyományos értékek dominanciájának összekapcsolódása sarkallja a harmincas férfiakat arra, hogy minél előbb stabilizálják a hagyományos, állandó párkapcsolatot.

Az egyes országokra jellemző kulturális különbségek kétségtelenül hatnak a harmincasok állandó partnerkapcsolataira, valamelyest módosítják azt, ám ma már az erősebb tradíció sem tudja megállítani azt a tendenciát, amelynek eredményeképpen az európai harmincas férfiak és nők körében egyaránt meglehetősen magas az állandó partnerkapcsolat nélkül élők aránya.

A gyakran változó, fluktuáló partnerkapcsolatok mellett a tradicionális szexuális erkölcsöt már kevésbé vagy egyáltalán nem elváró társadalmi környezetben nyilvánvalóan állandó párkapcsolatok nélkül is jelentős arányban születnek gyermekek. A társadalmi környezet már rendszerint nem stigmatizálja a házasságon kívül született gyereket és a házasság nélkül gyermeket vállaló anyát sem. Az értékrendszer változásai következtében a *felvétel idején éppen állandó partner nélkül élő harmincasok számottevő arányának van már gyermeke* valamely korábbi kapcsolatából, korábbi együttlétéből.

Az állandó partner nélkül élő harmincas nők életvitelét azonban – a partner nélküli harmincas férfiakhoz képest – erősebben korlátozza az a tény, hogy körükben jelentősen *magasabb a gyermekesek aránya*. A tradicionális és individuális értékpreferenciák ambivalens együttélését, a férfiak és nők szülői szerepében mutatkozó tradicionális értékkövetés különbségét még meggyőzően jelzi, hogy az európai mintában a felvétel idején állandó partnerkapcsolat nélküli harmincas férfiak közül alig néhányan élnek együtt gyermekükkel (2%). A partnerkapcsolat nélkül élő harmincas magyar férfiak körében viszont meglepő módon ennek kétszerese (4,3 %) neveli egyedül gyermekét, jóllehet ez az arány is meglehetősen alacsony.

Az is igaz: több nemzetközi összehasonlító kutatás igazolta, hogy a magyarok különösen nagyra értékelik a családot és gyermeket. Az európai átlagnál erősebb gyermekközpontú attitűdöt támasztja alá az is, hogy a harmincas magyar nők körében ugyancsak kissé magasabb az anyaságot, illetve a gyermekük nevelését háztartásukban partner nélkül vállalók aránya (18,6%), mint az európai korosztályi minta átlagában (14,8%).

A harmincas magyar nők körében tehát a nemzetközi mintához képest magasabb az állandó partner nélküli egyedülálló, de az állandó partner nélküliek közül gyermeket nevelő is, mint az európai korosztályi részmintában. Az egymásnak ellentmondó két trend arra utal, hogy Magyarországon a fiatal nők körében meglehetősen ambivalens az individualizálódás: az európai átlaghoz képest erősebb körükben a függetlenség értéke, a párkapcsolati variációk és a tradicionális szexuális erkölcs tekintetében magas a társadalom toleranciája. Ezek a körülmények a gazdasági létfeltételekhez képest nagyobb, „előreszaladt individualizálódást” eredményeznek. Ezzel szemben a vizsgált korosztályban az európai átlaghoz képest erősebb az individuumot önkorlátozásra készítő, gyermekek iránti elkötelezettséget – elsősorban a nőktől – elváró tradicionális morális érték is.

2. táblázat

Az állandó partnerkapcsolattal nem rendelkezők részaránya a harmincas éveikben járók (30–39 évesek) körében Európában és Magyarországon, nemek és családi állás szerint, 2008

Nemek	Európai országok összesen	Magyarország
30–39 évesek összesen		
Férfi	28,3	29,8
Nő	24,8	30,4
30–39 éves gyermekek		
Férfi	2,0	4,3
Nő	14,8	18,6

Forrás: Saját számítás, ESS 2008.

ÁLLANDÓ PARTNER NÉLKÜLIEK A KÜLÖNBÖZŐ KORCSOPORTOKBAN

Amennyiben az állandó partner nélkül élők arányát tízéves korcsoportonként vizsgáljuk az európai mintában és a magyarországi részmintában, egyértelművé válik, hogy *a magyar részmintában* mind a férfiak, mind a nők körében *magasabb az állandó partner nélkül élők aránya, mint az európai átlagban*. Nehéz megérteni, miből ered az állandó partner nélkül élők magyarországi többlete. A kutatások már évtizedekkel korábban vázolták az „előreszaladt”, ellentmondásos modernizációt és individualizálódást. De a jelenségre a társadalmi integráció hiányának, a rendszerváltozáshoz fűzött várakozás és valóság közötti diszkrepancia okozta kiábrándulásnak, s ennek nyomán az emberi kötelékek fokozott atomizálódásának, a bizalomhiánynak is hatása lehet, amelyek ugyancsak lazítják, gátolják a legkisebb emberi közösségek, a partnerkapcsolatok kialakulását és kohézióját is. Ugyancsak oka lehet az erős függetlenségvágy s vele párhuzamosan – főként a férfiak családfői szerepéhez kötődően – létező, még erősen tradicionális nevelés, illetve általában a relatíve erős tradicionális családi értékpreferenciák hatása is.

A húszas éveikben járók körében mind az európai mintában, mind a magyar részmintában jelentősen magasabb az állandó partnerkapcsolat nélkül élő férfiak aránya (EU = 78,7%, magyar = 83,5%), mint az állandó partnerkapcsolat nélkül élő nőké (EU = 65,6%, magyar = 64,1%). Az aránykülönbség azt igazolja, hogy a nőket és férfiakat differenciáltan érintő tradicionális értékkelvárás követve a férfiak idősebb korukban választanak állandó partnert. Különösen jellemző ez a háritás-halasztás a húszas magyar férfiakra.

A harmincas években kiegyenlítődik a nemek különbsége, egyszerismind jelentősen csökken az állandó partner nélkül élők aránya. A negyvenesek körében is hasonló a trend: az állandó partner nélkül élő nők és férfiak aránya az EU-mintában és a magyar részmintában egyaránt tovább csökken.

Az ötvenesektől azután távolodni kezd a két nem partnerkapcsolati esélye: a korosztályi férfiakéhoz képest növekedésnek indul az állandó partner nélkül élő nők aránya.

A hatvanasoknál már szembetűnő a nemek közötti különbség: az állandó partner nélküli férfiakhoz képest ekkor *már kétszeres az állandó partner nélküli nők aránya*.

A hetvenesek részmintájában háromszoros esélykülönbség jelentkezik az állandó partner nélküli férfiak és a korosztályba tartozó nők között.

Szembetűnő az állandó partnerkapcsolat nélkül élő hatvanon felüli magyar nők kiugróan magas aránya. Ismeretes, hogy ehhez a sajátos magyar férfihalandóság is hozzájárul, ám mind a férfihalandóság, mind a nemek közötti partnerkapcsolati

egyenlőtlenség mögött a feszített ütemű, ellentmondásos modernizálódást, individualizálódást és az ambivalens értékűkövetés hatását valószínűsítjük.

3. táblázat

Az állandó partnerrel nem rendelkezők részaránya nemek és korcsoportok szerint (ESS/2008, N = 56306)

	Európa		Magyarország	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő
20-as	78,7	65,6	83,5	64,1
30-as	28,3	24,8	29,8	30,4
40-es	23,8	24,8	29,8	24,2
50-es	23,2	31,7	19,1	26,0
60-as	20,4	43,4	17,9	43,4
70-es	26,7	61,9	27,5	73,6
80-as	44,1	82,4	33,3	87,3
Átlag	37,1	43,9	42,5	45,8

Forrás: Saját számítás, ESS 2008.

A „HIVATALOS CSALÁDI ÁLLAPOT” VARIÁCIÓI ÉS A GYERMEKVÁLLALÁS

Az állandó partnerkapcsolat hiánya – mint korábban láttuk – nem jelenti azt, hogy az állandó partner nélküliek mindegyike gyermek nélkül éli az életét. A különböző partnerkapcsolatok azonban eltérő mértékben hatnak a gyermekvállalásra. *A társadalmak biológiai reprodukciója aspektusából az ötven alatti férfiak és nők a legértékesebbek.* (A férfiak nemzőképessége ugyan hosszabb távon is igazolt, ám a két nem részmintáját itt együtt vizsgáljuk, mint a már/még leginkább reprodukcióképes, szülőképes korosztályt.) Meghatározó módon függ tőlük a társadalmak jövője s az európai civilizáció népessége. Ismeretes, hogy az állandó párkapcsolat kialakításának életkora a nők körében a húszas évek végére, a férfiak esetében a harmincas évek elejére tolódott, ám vizsgálatunk azt igazolja, hogy még a legfeljebb ötvenesek széles korcsoportjában is jelentős az állandó partnerkapcsolat nélküliek aránya. A gyermekvállalás, a társadalmi reprodukció szempontjából a „hivatalos” családi állapot szerinti különböző partnerkapcsolati életformák között

sajátos különbségeket találunk (Pongrácz Tiborné 1998; S. Molnár 2003; Spéder-Kamarás 2008).

Az európai felvételben a legfeljebb ötvenévesek részmintájában (ESS 2008, N = 29544) a „családi állapot” szerinti életformák négy domináns variációját találjuk (Haskey 2002; Kalmijn 2007):

1. *Arányát tekintve ma még kicsit vezet a tradicionális házassági partnerkapcsolatban élők aránya, illetve az annak megfelelő állandó partnerkapcsolatra alapozott életforma (47,3%). Magyarországon azonban már kicsit alacsonyabb a házások aránya (42,3%), mint az európai minta átlagában, de még itt is megmaradt élenjáró, „dobogós” életformának (Pongrácz Tiborné 1994; Pongrácz Tiborné–Spéder 2002).*
2. *A következő legszélesebb családi állapot kategória az európai minta vizsgált korosztályában azoké, akik úgy nyilatkoztak, hogy még soha nem voltak házások, nem volt hivatalos élettársuk (41,7%). Miközben az európai átlagban a még soha nem házások adják a családi állapot szerinti második legszélesebb csoportot, a magyar mintában már – a tradicionális házassági életformát megelőzve – ők jelentik a legszélesebb, „legáltalánosabb” csoportot (46,1%) az ötven alattiak körében. (Fukuyama 2000; Spéder 2005).*
3. *A hivatalosan regisztrált, „polgárilag bejegyzett” élettársi kapcsolat aránya a családi állapot kategóriái között mind az európai minta átlagában, mind a magyar részmintában elenyésző az előző két csoporthoz képest (EU = 2,1%, magyar minta = 2,0%).*
4. *A házasságból vagy korábbi élettársi kötelékből kiváltan, elváltan élők az előzőtől szélesebb körű népességet adnak, ám korántsem mutatják az eddigi életükben valaha elváltak, „kvázi váltak” valós arányát, hiszen a kapcsolatok „forognak”, a partnerek cserélődnek az oldás és kötés felgyorsult folyamatában. Az elváltan élők különböző csoportjaiban együtt is csak a minta mintegy tizedét találjuk (EU 8,4%, Magyarország 10,7%).*

4. táblázat

A hivatalos családi állapot szerint élők aránya a legfeljebb 49 évesek háztartásában és a gyermekek aránya az egyes kategóriákban (ESS 2008, N = 29 544)

	A háztartásukban gyermeket nevelők aránya a családi állapot szerinti kategóriákban	A legfeljebb 49 évesek háztartásában nevelt összes gyermek megoszlása a családi állapot szerinti kategóriákban	EU	Magyarország
	arány		minta-átlag	
Házas	80,3	77,9	47,3	42,3
Hivatalos élettársak	52,6	2,1	2,0	-
Elvált (még hivatalosan házas)	58,2	1,6	1,3	1,7
Elvált (még hivatalosan élettárs)	50,0	0,1	0,1	-
Elvált	52,0	7,1	6,6	9,0
Özvegy	72,0	1,4	0,9	0,9
Korábban élettárs, most különélő	28,9	0,2	0,3	-
Korábban élettárs, a partner meghalt	0	0	0	-
Soha házas, soha élettárs	11,3	9,7	41,7	46,1
Együtt		100	100	100

Forrás: Saját számítás, ESS 2008.

Az ötven alattiak részmintájában a „*családi állapot*” szerinti kategóriákban *meglehetősen eltérő aránnyal nevelkednek gyermekek*. A gyermekükkel élők, gyermeküket nevelők aránya a házasságban élők körében a legmagasabb: *a házasságban élők negyötödének családjában él gyermek (80,3%)*. Egyúttal a házasságban élő partnerek által alapozott családokban – akik között az ötven alattiak nem egészen felét találtuk – él, nevelkedik az ötven alattiak összes gyermekének

közel négyötöde (77,9%-a). Az adat igazolja, hogy *ma még a tradicionális családi állapot biztosítja leginkább a társadalom számára az utódvállalást*, illetve a családi állapot kategóriái közül a hagyományos házassági kötelékben élők vállalják legnagyobb eséllyel a társadalmi reprodukciót Európában (Kapitány–Spéder 2009).

Az ötven alatti „hivatalos” özvegyeknek – akik korábban hagyományos házasságban éltek – a házassághoz hasonlóan magas aránya nevel gyermeket (72%). Ez a magas gyermek-arány megerősíti, hogy *a házassági (korábbi házassági) partnerkapcsolatra alapozott családi létforma katalizálja leggyakrabban a gyermekvállalást* a leginkább reprodukcióképes ötven alatti európai népességben.

A hivatalosan *regisztrált élettársak* partnerkapcsolatára alapozott családi létformával élők körében minden második családban nevelkedik gyermek (52,6%). *A házassági kapcsolatból kilépett különélőknek és/vagy már elváltan élőknek* ugyancsak mintegy fele gondoskodik gyermekről (50,0%–58,2%). Az ötven alattiak körében *az élettársi kapcsolatból kilépett elváltaknak* már csak negyede (28,9%-a) nevel gyermeket.

Azok, akik állításuk szerint még soha nem voltak házasságban és/vagy soha nem éltek hivatalos élettársi kapcsolatban, meglehetősen magas arányt képviselnek az ötven alattiak körében: arányuk a házasságban élőkéhez hasonló. Az eddig még soha állandó partnerkapcsolatban nem éltek körében is minden tizedik válaszadó (11,3%) alkalmi partnerkapcsolatokból származó gyermekről gondoskodik otthonában. Egyzersmind ők nevelik az ötven alattiak összes gyermekének közel tizedét (9,3%-át).

Az ötven alattiak európai mintájában a házassági partnerkapcsolatban élő családokat követően a soha állandó partnerkapcsolatban nem éltek és az elváltak nevelik a legtöbb gyermeket, ám az általuk nevelt gyermekek aránya messze alacsonyabb, mint a házaspáros családoké.

A NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐTLENSÉG

A jelenleg állandó partnerkapcsolat nélkül élő legfeljebb ötvenévesek körében némi férfiféltöbbletet jelzett a válaszadók állandó partnerkapcsolatra vonatkozó „szubjektív identitása” mind az európai mintában, mind a magyar részmintában (férfiak EU = 46,7%, férfiak magyar mintában = 51,4%; nők EU = 40,4%, nők magyar mintában = 42,1%).

A jelenség némileg meglepő, hiszen a mindennapokban a nők intenzívebben keresik az állandó partnert, ezért azt gondolnánk, hogy körükben magasabb az állandó partner nélküliek aránya. A válaszok szerint azonban az ötven év alatti *magyar férfiak több mint fele (51,4%)* vallotta magát jelenleg állandó partnerkapcsolat nélkülinek; hasonló a helyzet *Svájcban (53,4%), Görögországban (54,4%), Horvátországban (53,7%) és Szlovéniában (52,6%)* is. Az éppen állandó partner nélkül élő férfiak magas aránya ugyanezekben az országokban fokozott

individualizálódásra is utalhat, ám az is valószínűsíthető, hogy az állandó partnerkapcsolat nélküliek egy részének van „nem állandónak tekintett partnere”, és az is valószínű, hogy életük korábbi szakaszában – esetleg még a közelmúltban is – rövidebb-hosszabb ideig partnerkapcsolatban éltek.

Az állandó partner nélkül élő ötven alatti nők aránya az európai országokat összehasonlítva kiegyenlítettebb (nők EU = 40,4%). Az ötven alatti nők az európai átlagnál magasabb arányban találhatók Magyarországon (51,4%), Nagy-Britanniában (50,4%) és Oroszországban (50,7%). Ugyanakkor mindössze két országot találunk, ahol a nők között az európai átlagnál jelentősen alacsonyabb az állandó partner nélkül élők aránya: Bulgáriában (31,3%) és Törökországban (33%). Ez utóbbi két országban valószínűleg szigorúbban élnek még a tradicionális értékek, s vele együtt szigorúbb a társadalmi elvárás is az állandó partnerkapcsolat iránt (S Molnár–Dobossy 2000; Spéder 2011).

Dániában a nemek mindegyike vonatkozásában jelentősen alacsonyabb az állandó partner nélküliek aránya az európai mintához képest (férfiak = 39,2%, nők = 33%). Feltételezhető, hogy Dánia őrzi legerősebben a tradicionális, állandó partnerkapcsolati értékeket, miközben a jólét és az individualizálódás ellenére a (kis)családi gazdálkodás is erős maradt. Ez utóbbi pedig a maga gazdasági funkcionalitásával erősíti az állandó párkapcsolatok időben történő megkötését, stabilizálását és fennmaradását.

AZ ÁLLANDÓ PARTNER HATÁSA A SZUBJEKTÍV ÉLETMINŐSÉGRE

Az iménti vizsgálati adatok szerint Európában meglehetősen magas az állandó partnerkapcsolat nélkül élők aránya. Ugyanakkor az adatok azt is igazolták, hogy az ötven alattiak körében a gyerekek túlnyomó többsége ma is hagyományos házassági párkapcsolattal megalapozott szülői családokban nevelkedik, noha az ilyen családok aránya ma már sokkal alacsonyabb, mint évtizedekkel korábban volt. Az individualizálódás és a tradicionális értékek gyengülése, bomlása ugyan szétfeszíti a hagyományos párkapcsolatokat, ám láthattuk, hogy a partnerkapcsolatok variációi közül a társadalmi reprodukció aspektusából egyik változat sem annyira eredményes, mint a házasság. De az is szembeűnő, hogy azok aránya, akik még soha nem voltak házasok és/vagy soha nem éltek állandó párkapcsolatban, a legfeljebb ötvenévesek körében hasonlóan széles, mint a házasságban élőké.

A házassági életforma tehát korántsem örvendő osztatlan népszerűségnek. A fiatalok nem kis része tartózkodik tőle. A hivatalos családi állapot szerinti variációk közül Magyarországon az ötven év alattiak részmintájában már a soha állandó

partnerkapcsolatban nem éltek vették át a vezető szerepet, miközben – alig lemaradva a házasoktól – az európai minta átlagában is a második legáltalánosabb családi állapot szerinti életforma.

A vizsgálati adatok meggyőzően jelzik, hogy az állandó partnerkapcsolatok instabilak vagy nem jönnek létre. Csökkent a bizalom, a fiatalok egyre kevésbé hisznek a „hivatalos kötelekek” erejében, a partnerkapcsolati szolidaritásban, kohézióban, biztonságban. Ugyanakkor az állandó partnerrel élők mégis kedvezőbb szubjektív életminőségről számolnak be, mint az állandó partner nélküli egyedülállók. Közülük is elsősorban az élettársi kötelekkel élők a leginkább boldogok és elégedettek az életükkel. Ha az állandó partnerrel és anélkül élők dichotóm kategóriáit hasonlítjuk össze a szubjektív életminőség két mérőeszköze mentén, az átlagok egyértelműen az állandó partnerkapcsolat nyújtotta boldogság és általános elégedettség szignifikánsan magasabb szintjét jelzik. Vagyis a szubjektív életminőség e két mérőeszköze az állandó partnerkapcsolat egyértelműen pozitív hatását igazolja (Manning–Lamb 2003)

Kevésbé meggyőző az állandó partnerkapcsolat pozitív hatása a társadalmi integráltságot a magántársasági élet intenzitásával vizsgálva. A baráti találkozások, a társasági élet ugyanis intenzívebb az állandó partner nélkül élőknel (skálaátlag = 5,11), mint az állandó partnerrel rendelkezők körében (skálaátlag = 4,67). Talán az állandó partner hiánya ösztönzi a társasági-közösségi élet alkalmainak keresését, fokozott praxisát a partner nélküliek csoportjában.

Az egészséges ember szubjektív biztonságérzetéhez, jóllétéhez, harmóniájához nélkülözhetetlen legalább egy olyan *bizalmas társ, akivel alkalomadtán meg tudja beszélni személyes problémáit. A bizalmas személy* legtöbbször a partner, de lehet barát, ismerős is. Az állandó *partner nélkül élő férfiak között többen vannak olyanok, akik senkivel sem tudják megosztani gondjaikat* (EU = 11,7%, magyar = 10,4%), mint az állandó partnerrel élők között. *Az is igaz, hogy az állandó partnerrel élő férfiak körében is csak kicsit alacsonyabb azok aránya, akik bizalmas nélkül, magukra maradnak problémáikkal* (EU = 9,0%, magyar = 3,5%). Az azonban szembetűnő, hogy különösen az állandó partnerrel élő magyar férfiak körében alig található olyan, aki nehéz helyzetben bizalmas társ nélkül marad.

A gondjaikkal magukra maradó, bizalmas kapcsolat nélküli nők körében a partnerkapcsolat alig jelez különbséget. Az *állandó partnerrel élő nők* (EU = 8,1%, magyar = 7,9%) és *partner nélküliek között* (EU = 7,5%, magyar = 7,8%) az európai mintában ugyan némileg nagyobb, ám a magyar mintában elenyésző a különbség.

Az állandó partnerrel élők szubjektív életminősége összességében kedvezőbb, mint azoké, akik állandó partner nélkül élnek. A két kategória közötti különbség azonban a boldogság és elégedettség, illetve a bizalmas kapcsolatok területén egyaránt relatíve kicsinek bizonyul

(Brown–Booth 1996). Azt valószínűsítjük, hogy az európai lakosság alkalmazkodik, adaptálódik az emberi kapcsolatokat beszűkítő, a partnerkapcsolatokat redukáló társadalmi-gazdasági változások által előidézett körülményekhez, az individualizálódás kihívásaihoz. Többnyire az állandó partnerkapcsolat nélküliek is találnak olyan bizalmast, aki meghallgatja problémáikat, lelki segítséget nyújt számukra a mindennapokban, s intenzívebb társasági élettel, gyakoribb találkozásokkal igyekeznek kompenzálni az állandó partner hiányát, körülvenni magukat a tágabb közösségekből származó emberi kapcsolatokkal. Szubjektív életminőségük végül is közelíthet állandó partnerrel élő társaikéhoz. A tágabb kapcsolati adaptáció hozzásegíti őket a társadalomban kialakult partnerkapcsolati hiány valamelyes kompenzálásához, a körülmények racionális elfogadásához, jó esetben pozitív irányban történő alakításához.

IRODALOM

- Brown, S. L.–Booth, A. (1996): Cohabitation versus marriage: A comparison of relationship quality. *Journal of Marriage and the Family*, 668–678.
- Brown, S. L. et al. (2006): Links between premarital cohabitation and subsequent marital quality, stability, and divorce: A comparison of covenant versus standard marriages. *Social Science Research*, 35/2. 454–470.
- De Jong Gierveld, J. (2004): Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66/1. 236–243.
- Fukuyama, F. (2000): *A Nagy Szétbomlás*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Haskey, J. (1992): Patterns of marriage divorce and cohabitation in the different countries of Europe. *Population Trends*, 69, 27–36.
- Kalmijn, M. (2007): Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population Studies*, 61/3. 243–263.
- Kapitány, B.–Spéder, Zs. (2009): Fertility. In Monostori, J.–Őri, P.–S. Molnár, E.–Spéder, Zs. (eds.): *Demographic Portrait of Hungary*, 29–40.
- Manning, W. D.–Lamb, K. A. (2003): Adolescent Well-Being in Cohabiting, Married, and Single-Parent Families. *Journal of Marriage and Family*, 65/4. 876–893.
- Pongrácz Tiborné (2001): A család és a munka szerepe a nők életében. In Nagy I.–Pongrácz Tiborné–Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások*. TÁRKI–Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 30–45.
- Pongrácz Tiborné (1998): Házasságon kívüli születések Európában és Magyarországon a 90-es években. *Szociológiai Szemle*, 3. 37–55.
- Pongrácz Tiborné (2005): Nemi szerepek társadalmi megítélése. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In Nagy I.–Pongrácz Tiborné–Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. TÁRKI–Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 73–87.
- Pongrácz, M.–Spéder, Zs. (2003): Marriage and cohabitation, facts and opinion compared *Demográfia*, vol. 46. (special edition) 52–72.
- Pongrácz Tiborné (1994): Változások a magyar családban. *INFO–Társadalomtudomány*, 30.
- Pongrácz Tiborné–Spéder Zs. (2002): Párkapcsolatok az ezredfordulón. In Spéder Zs. (szerk.) *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet*. Gyorsjelentés. Életünk fordulópontjai. Műhelytanulmányok 1. KSH NKI, Budapest. 13–50.
- S. Molnár E. (2003): Házasságon kívüli születések a XX. század utolsó évtizedében. In Spéder Zs. (szerk.): *Család és népesség itthon és Európában*. Századvég Kiadó, Budapest. 65–86.

- S. Molnár E.–Dobossy I. (2000): „Tradíció követő” és „modernizálódó” szemléletmód a rendszerváltozás után jelentkező családi problémák érzékelésében. In Spéder Zs.–Tóth P. P. (szerk.): *Emberi Viszonyok. Cseh-Szombathy László tiszteletére*. Századvég Kiadó, Budapest, 80–100.
- Sas, J. H. (1988): *Nőies nők és férfias férfiak: a nőekkel és a férfiakkal kapcsolatos társadalmi sztereotípiák élete, eredete és szocializációja*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Spéder Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között. In Nagy I.–Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011*. TÁRKI–Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 207–228.
- Spéder, Zs. (2005): The rise of cohabitation as first union and some neglected factors of recent demographic developments in Hungary. *Demográfia, English Edition*, 48. 77–103.
- Spéder, Zs.–Kamarás, F. (2008): Hungary: Secular fertility decline with distinct period fluctuations. *Demographic Research*, 19. 18. 599–664.
- Utasi Á. (2005): *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

FÜGGELÉK

1. táblázat

Az állandó partnerrel nem rendelkezők aránya az 50 év alattiak körében az európai országokban, 2008

Országok	Férfi	Nő
Belgium	44,7	42,7
Bulgária	46,7	31,3
Ciprus	47,1	41,7
Csehország	48,1	40,0
Dánia	39,2	33,0
Egyesült Királyság	44,6	50,4
Észtország	45,8	41,3
Finnország	43,1	38,3
Franciaország	42,5	39,0
Görögország	54,4	41,0
Hollandia	43,4	38,0
Horvátország	53,7	46,1
Írország	49,2	46,1
Izrael	47,1	38,1
Lengyelország	50,4	40,3
Lettország	43,9	38,9
Magyarország	51,4	42,1
Németország	47,6	40,2
Norvégia	43,8	38,3
Oroszország	44,0	50,7
Portugália	48,7	42,9
Románia	47,2	38,2
Spanyolország	49,4	41,7
Svájc	53,4	48,9
Svédország	43,7	36,9
Szlovákia	47,2	34,8
Szlovénia	52,6	39,5
Törökország	41,9	30,8
Ukrajna	43,7	40,3
Összesen	46,7	40,4

2. táblázat

A gyermekkel együtt élők részaránya családi státus szerint az 50 év alatti felnőtt népesség körében, Európában, 2008-ban

Családi státus	%
Házas	80,3
Élettársi kapcsolat	52,6
Elvált	52,0
Özvegy	72,5
Soha nem élt partnerrel	11,3

3. táblázat

A boldogság index átlaga családi állás és nemek szerint, 2008

	Férfi		Nő		Összesen	
	átlag	N	átlag	N	átlag	N
Házas	6,90	16007	6,94	16415	6,92	32422
Élettársi kapcsolat	7,62	335	7,82	330	7,72	665
Külön él (házas)	6,19	243	6,31	443	6,27	686
Elvált	6,08	1425	6,21	2397	6,16	3822
Özvegy	5,74	873	5,72	3971	5,72	4844
Soha nem élt párkapcsolatban	6,90	7869	7,13	7194	7,01	15063

4. táblázat

A boldogság, az elégedettség és a társasági index átlaga az állandó partnerrel élők és a partner nélküliek körében, Európában, 2008-ban

	Boldogság	Elégedettség	Társasági kapcsolatok gyakorisága
Partnerrel él	7,16	6,71	4,67
Nincs partnere	6,65	6,34	5,11
Összesen	6,95	6,56	4,85